

Pogledi in ideje mladih glede Evropskega akta o svobodi medijev – zaključki interaktivne razprave “Medijska svoboda? Bo, da!”

Mladi so na interaktivni razpravi “Medijska svoboda? Bo, da!”, ki jo je organizirala evropska poslanka Irena Joveva, razpravljali o Evropskem aktu o svobodi medijev. Poleg evropske poslanke so kot govorci sodelovali ministrica za kulturo Asta Vrečko, njen svetovalec za medije Lenart J. Kučič in profesor s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani Marko Milosavljevič. Ti so v svojih nagovorih podali ozadje in predstavili pomembnost Akta, nato pa pustili mladim, da besedilo proučijo sami ter podajo svoje ideje in komentarje.

Na delavnici so se razporedili po tematskih sklopih:

- neodvisni javni mediji in pluralizem,
- varovanje uredniške neodvisnosti in transparentnost lastništva medijev,
- merjenje gledanosti in državno oglaševanje,
- varovanje vsebin na spletu ter medijske storitve v digitalnem svetu,
- Evropski odbor za varovanje svobode medijev in nacionalni regulativni odbori.

Predlog Akta mladi pozdravljajo, ker gre za (doslej) zapostavljeno področje sicer ogromnega pomena. Menijo, da je predlog zastavljen dobro in predvsem dobronamerno, a da je preohlapen, presplošen in premalo posega v dejansko najbolj problematične dele medijske svobode v Evropski uniji. S tem namenom so predlagali svoje ideje, rešitve in osvetlili težave, ki še potrebujejo dodaten razmislek.

Neodvisni javni mediji in pluralizem medijev

Mladi poudarjajo, da je pri delovanju javnih medijev ključna vzpostavitev družbenega zaupanja vanje. Najprej so premlevali, kakšne so pravice ter dolžnosti ponudnikov in prejemnikov medijskih storitev. Pri tem so se strinjali, da je prvi pogoj za neodvisnost medijev njihova ekonomska neodvisnost, za kar je pomembno vprašanje, kako zagotavljati redno neodvisno financiranje in uredniško politiko, ki ni odvisna od vsakokratne oblasti (tudi z vidika financiranja). Ob tem so diskutirali o financiranju v obliki prispevka ali financiranju iz proračuna, ki ga upravlja vsakokratna vlada. Med drugim predlagajo davčne olajšave za boljše finance javnih medijev.

Prav tako predlagajo, da se v Akt zapiše upoštevanje etičnega kodeksa, ki bi temeljil na cehovski (samo)regulativnosti, torej bi pri tem zaupali novinarjem in urednikom kot poklicema. Ta kodeks bi deloval kot orodje, ki moralno zavezuje in daje smernice za primerno delovanje ter ukrepanje. Težavo pa mladi vidijo v tem, da je neupoštevanje tega težko objektivno ocenjevati in sankcionirati; kot primer so navedli državni zbor, kjer notranji organ odloča o morebitni kršitvi in izda opozorilo. Tako predlagajo, da bi reprezentativne organizacije izvajale presojo o kršitvah

etičnega kodeksa, kar bi zagotovilo regulirano, kakovostno in neodvisno novinarstvo. Po njihovem mora biti nadzor nad mediji odmaknjen od političnega imenovanja.

Glede okvira za regulativno sodelovanje in dobro delujočega notranjega trga medijskih storitev mladi predlagajo ločen regulativni organ, ki deluje neodvisno od vladajočih in omogoča decentralizacijo medijev ter ščiti medije posebnega pomena. Za slednje bi mladi postavili visoke kriterije, kateri mediji si zaslužijo ta naziv, s tem pa tudi možnost državnega (so)financiranja ter podpore. S pravilno zastavljenim regulativnim okvirjem, kdo in kako je upravičen do (so)financiranja, bi zagotavljali kakovosten decentraliziran medijski prostor. Tako kot pri javnih medijih mladi predlagajo, da tudi mediji posebnega pomena vzpostavijo etični kodeks, kršitve pa presoja neodvisni organ (kot npr. varuh pravic gledalcev in poslušalcev na RTV).

Predlagajo tudi vključitev spletnih medijev v poročanje o koncentraciji lastništva in poudarjajo, da sta potrebna posebna pozornost ter nadzor nad tujimi investicijami v medije. Rešitev vidijo v enotnem informacijskem sistemu, ki omogoča javno dostopen pregled lastniških struktur medijev, pri čemer bi posebno bazo podatkov namenili pregledu tujih investitorjev v medije, saj na podlagi izkušenj financiranja slovenskih medijev z Madžarske obstaja nevarno tveganje za vpliv velikih investitorjev na javno mnenje manjših suverenih držav.

Po mnenju mladih je treba definirati spletne medije in spletne platforme, ki se razlikujejo zlasti v načinu nagovarjanja občinstva. Dodajajo, da se mora ločiti regulacijo in financiranje teh medijev ter vzpostaviti sistem, da ti mediji ne bo nastajali oziroma obstajalo (zgolj) zaradi širjenja sovražnega govora in (dez)informacij v korist posameznih družbenih ali političnih skupin, predvsem na lokalni ravni. To bi mladi rešili, kot že omenjeno, z visokimi kriteriji, kar pa bi preverjal neodvisni nadzorni organ.

Varovanje uredniške neodvisnosti in transparentnost lastništva medijev

Pri tej tematiki mladi opominjajo na zelo splošno in ohlapno strukturo Akta in menijo, da je ta preveč odprt za interpretacijo.

Pri 5. členu mladi predlagajo, da bi dali manj teže nacionalni zakonodaji ter raje uvedli evropske normative za imenovanje, razrešitev in trajanje mandatov v odborih in uredništvih v javnih medijih. Pri 3. točki 5. člena bi mladi razširili finančna sredstva uredništev, da bi ta vključevala tudi kritje tekočih stroškov javnih medijev.

Mladim je pomembno, kolikšen delež lastništva medija je takšen, da bi zanj lahko rekli, da bi lahko znatno vplival na uredniško politiko. Pri tem predlagajo, da se v odstavku b) in c) 1. točke 6. člena doda razširitev, ki bi uvedla razkritje vseh neposrednih in posrednih lastnikov medijev, ne samo tistih s prevladujočim vplivom.

Mladi predlagajo tudi naslavljanje oglaševalcev, pri čemer bi zanje uvedli razkritje, če oglaševanje dosega vsaj 25 % delež v dohodkih medija (iz oglaševanja). Za določitev deleža bi upoštevali vse medije v skupini, upoštevajoč lastniške povezave med oglaševalci.

Merjenje gledanosti in državno oglaševanje

Mladi želijo merjenje gledanosti doreči natančneje, in sicer predlagajo spremembo dikcije v 23. členu 4. točke: da se Evropsko komisijo zaveže k sprejetju smernic, namesto da se ji podeli zgolj možnost izdaje smernic (spremeniti besedilo iz 'lahko' v 'naj'). V 23. členu 3. točke mladi predlagajo jasen zapis, kje in kako naj organi objavijo metodologije gledanosti in samo gledanost ter da se uporabi ambicioznejši jezik od 'spodbujanja' k pripravi kodeksov ravnanja. Menijo tudi, da bi bilo smiselno, da nacionalni regulativni organi skupaj s ponudniki pripravijo še smernice za metodologijo.

V 2. točki tega člena omenjajo protislovje, saj člen govori o zagotavljanju informacij o metodologiji merjenja gledanosti, a brez poseganja v poslovne skrivnosti teh podjetij. Tu vidijo potencialno težavo, saj bi bila lahko tudi metodologija (in ne le podatki o gledanosti) poslovna skrivnost podjetij, ki se ukvarjajo z merjenjem gledanosti in s tem oblikovanjem javnega mnenja. Predlagajo zagotavljanje poenostavljenega objavljajanja posodobljenih informacij o metodologiji, in sicer elektronsko/digitalno.

Opozarjajo, da 2. odstavek 24. člena omenja le nacionalne, zvezne in regionalne vlade, pri čemer manjkajo lokalne oblasti, občine in z njimi povezani deležniki (npr. podjetja). Predlagajo izbris omembe ozemeljskih enot z več kot enim milijonom prebivalcev ali vsaj njeno prilagoditev, saj ta ni relevantna za Slovenijo in druge manjše države članice. Predlagajo tudi jasno opredelitev transparentne medijske porabe občin in lokalnih skupnosti, kot primer omenjajo možnost evropskih smernic.

Kar se tiče državnega oglaševanja, mladi omenjajo razširitev, kjer predlagajo javno objavljanje državnega oglaševanja. Pri dodeljevanju sredstev se omenja vladna telesa, lokalne oblasti, državna podjetja in druge subjekte pod državnim nadzorom. Pri slednjih predlagajo konkretniji opis tega, kateri subjekti spadajo pod državni nadzor (npr. določitev praga za delež lastništva, ki vpliva na vodenje, ali kakšni drugi kriteriji, morda močna reguliranost s strani države). Menijo, da je pomanjkljivost premajhna definiranost, zato so skupaj predlagali kriterij, da ima že četrtnski delež države vpliv na podjetja na trgu.

Varovanje vsebin na spletu in medijske storitve v digitalnem okolju

Mladi se zavedajo, da je del teh tematik povzet v drugih aktih, ki pokrivajo digitalne storitve in trge. A tudi za ta del predloga Akta poudarjajo, da so določbe v njem formulirane presplošno in da se v preveliki meri naslanjajo na nacionalno zakonodajo. Izpostavljajo kadrovske podhranjenosti obstoječih institucij, ki bi bile potencialno pristojne za varovanje medijskih vsebin na spletu. Dodatno izpostavljajo problematiko predlagane samoregulacije v Aktu, ki bi hitro vodila v oblikovanje neustreznih smernic/pravil delovanja medijev. Zato so oblikovali stališče, da bi države članice z neodvisnimi organi predlagale osnovne nacionalne normative in jih poslale Evropski komisiji. Komisija bi nato na podlagi teh normativov predlagala skupne minimalne

evropske standarde in opozorila na pomanjkljivosti pri določenih državah (torej namesto 'top-down' pristopa raje 'bottom-up' pristop).

Omenjajo tudi težavo transparentnosti novinarjev, in sicer, kdo sploh je novinar in kakšno ozadje ima. Pri tem predlagajo razkritje morebitne politične preteklosti novinarjev, vpliva oglaševalcev in bivših zaposlovalcev. Predlagajo tudi minimalne standarde za novinarje ter medije na spletu oz. izpolnjevanje določenih kriterijev. Pri tem namesto procesa verifikacije (npr. z značko zaupanja ob zadoščanju določenim standardom), ki bi bil obsežen in prevelik zalogaj, vidijo možnost v procesu 'odverifikacije'. Ta bi omogočil, da tisti novinarji oz. mediji, ki izkoristijo oz. zlorabijo svoj položaj ob kršenju etičnega kodeksa ali kodeksa o novinarskem poročanju, izgubijo status novinarja oz. medija. Pri tem bi bilo treba določiti več sit neodvisnih teles, skozi katera bi moralo biti obravnavano to, da nekdo izgubi status ali pa ga pridobi nazaj.

Glede digitalnega okolja mladi navajajo, da je v njem velik manko komunikacije, izmenjave informacij in posrednikov med institucijami, posamezniki, mediji ter velikimi platformami, ki dajejo prostor medijem in njihovim novicam. Pri tem poudarjajo, da bi morali imeti nacionalni ter neodvisni organi možnost direktnega kanala za komunikacijo z velikimi platformami, ta komunikacija pa bi morala teči brez pritiskov, za kar bi potrebovali nekakšnega mediatorja.

Njihova ideja je tudi, da bi transparentnost medijev v digitalnem svetu namesto s kaznovanjem kršiteljev raje zagotavljali po principu "korenčka in palice", in sicer bi za upoštevanje etičnega kodeksa, smernic in vestne (samo)regulacije ponujali dodatne državne subvencije, pri čemer se ne bi omejili le na digitalne vsebine, temveč tudi na tiskane medije. K principu "korenčka in palice" namesto kaznovanja bi spodbujali tudi spletne platforme, ki bi s svojimi storitvami lahko nudile dodatne možnosti ali hitrejši odziv tistim, ki delujejo v skladu z novinarskim kodeksom.

Kljub temu pa mladi omenjajo tudi možnost kaznovanja zaradi dokazanih lažnih novic; za primer so navedli nedavno sodno prakso v Združenih državah Amerike ob obsodbi širjenja lažnih novic po spletu in šikaniranju žrtev terorističnega napada. Pri tem bi poleg lažnih novic to razširili tudi na sovražni govor.

Izpostavljajo tudi, da nekateri mediji že zdaj označujejo, kdaj je neko delo napisano kot novica in kdaj kot mnenje, t. i. "opinion piece". Predlagajo, da bi bili mediji zavezani k jasnim oznakam, kdaj je njihovo delo novica in kdaj mnenje, pri čemer bi tudi izbira besedišča ali (ne)strokovnega gradiva vplivali na to, za katero obliko besedila gre. Pri tem izpostavljajo pomen objektivnosti novice oziroma njenega predstavljanja tako, kot je, brez dodatnih sklepanj. Zavzemajo se za prikazovanje dejstev v nevtralni luči. Predlog bi razširili v smer, da bi bile denimo spletne platforme zavezane k temu, da je takšna oznaka besedila napisana takoj pod naslovom novice, in to v vsaj pol toliko veliki pisavi. Tako bi se (vsaj delno) lotili tudi opismenjevanja ljudi glede prepoznavanja lažnih novic.

Evropski odbor za varovanje svobode medijev in nacionalni regulativni odbori

Glede regulativnega organa na evropski ravni, t. i. Evropskega odbora za varovanje svobode medijev, mladi pravijo, da bo moral ta imeti nekakšne mehanizme, ki bi države članice prisilili k spoštovanju pravnih pravil Akta in drugih zavezujočih besedil. Omenjajo, da bi lahko to uredili tudi za posredne mehanizme. Ena od idej je, da bi ta Odbor lahko predlagal Evropski komisiji, naj začne postopek zoper državo članico pred Sodiščem EU zaradi nespoštovanja prava EU. Po njihovem mnenju se mora Odboru dodeliti nekakšne pristojnosti, s katerimi lahko ukrepa. Smisel tega predloga je, da odbor za varovanje medijev ne sme biti brezzobi tiger.

Kot ključne težave mladi tudi tukaj poudarjajo preveliko splošnost in ohlapnost Akta, omenjajo še vprašanje sestave tega odbora ter vpliva politike nanj. Za imenovanje predstavnikov v Odbor bi raje predlagali imenovanje s strani nepolitičnih akterjev, npr. sindikatov novinarjev, društev novinarjev ali kakšne druge reprezentativne organizacije.

Po njihovem mnenju imajo nacionalni regulativni organi premalo pristojnosti in vzvodov za implementacijo pravnih pravil Akta, pri čemer mladi razmišljajo, da bi jim vsaj pri presojanju koncentracij lahko podelili nekaj pristojnosti, kot jih ima npr. agencija za varstvo konkurence (AVK). Podpirajo možnost, da bi bil nacionalni regulativni organ podoben AVK s specializacijo za medije.

Mladi pravijo, da moramo vzpostaviti tudi medijsko inšpekcijo, ki bo imela jasno določene cilje, pristojnosti, mehanizme za spoštovanje prava, finančno in kadrovsko zaledje. Zaradi specifičnosti medijskega področja je ključno, da gre za samostojen organ, pri čemer mora ta medijska inšpekcija pokrivati celotno medijsko področje in zanj tudi biti v celoti pristojna. S tem bi se ognili pokrivanju medijske krajine z različnimi inšpekcijami, kjer vsaka pokriva del krajine in ne bi bilo možno prelaganje odgovornosti.

Pri nacionalnih regulativnih organih so mladi govorili o koncentraciji lastništva in medsebojnem sodelovanju. Ključne probleme, ki jih prepoznavajo, so financiranje, kadri, preohlapne pristojnosti organa in – spet – prevelika splošnost ter ohlapnost pravnih norm.

Njihovi predlogi rešitev so uskladitev in uvedba načel, ki jih države članice konkretizirajo v skladu z akti Evropske unije, in čim konkretnjša opredelitev ciljev. Ti bi po njihovem mnenju morali biti bolj konkretizirani, kot so sedaj, a hkrati bi dopustili tudi nekaj manevrskega prostora, da države članice same uredijo določene aspekte, saj je situacija v vsaki državi drugačna in se morajo države nanje odzvati vsaka na svoj način.

Težavo medtem vidijo v terminih, kot so “kakovost medijev”, “novinarska svoboda”, “uredniška svoboda” ipd., ki so po njihovo prav tako zelo ohlapno dorečeni. Predlagajo, da EU določi elemente oz. kriterije teh terminov, ki morajo biti izpolnjeni, da je vsebini termina zadoščeno in da se lahko ta termin primerno uporablja.

Pod črto mladi poudarjajo, da četudi uredba oz. Akt postavlja le okvir, naj bo ta trden in dobro definiran. Pri tem predlagajo zgled po Splošni uredbi o varstvu podatkov oz. GDPR.